

सूर्यग्रहेः समा । शुभयोगसमायुक्ता शनौ शतभिषा
यदि । महाभवेति विख्याता त्रिकोटिकुलसुद्धरेत्”
“अत्र संज्ञाविधेः सार्धतत्वात् निमित्तत्वेन मासपक्ष-
तिथ्युक्ते खानन्तरं महावारणीमहासहावारण्यशुक्ले-
खनीये चान्ते पार्वत्यादिपञ्चाङ्गेषु पौर्णमास्यमावा-
स्ययोः पञ्चाङ्गेषु ति० न० । अत्र वारकटितत्वात् सावन-
दिनेव प्राज्ञम् “सूतकानां परिच्छेदो दिनस साङ्ग-
स्तथा । मध्यमप्रभुक्तिश्च सावनेन प्रकीर्तितः” इति
उक्तेः । कोसपाङ्गयोः “द्वौ तिथ्यन्तरेकवारं यत्
स्यात् स दिनस्यः” । वशिष्ठः “एकस्मिन् सावने
त्वङ्गि तिथीनां त्रितयं यदा । तदा दिनस्यः प्रोक्तस्तत्र
साङ्गिकं फलम्” इत्येतयोर्वचनयोरेकवाक्यतयापि
तथावगम्यते । रेखापूर्वपरयोरित्यादिकन्तु ज्योति-
शास्त्रोक्तं कालहोरादिज्ञानार्थमिति । अत्र “संक्रा-
न्तिषु व्यतीपाते ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः । पुष्ये स्नात्वा
च गङ्गायां कुम्भकोटीः ससुद्धरेत्” । इति ब्रह्मा-
ण्डपुराणात् ग्रहणमात्रे त्रिकोटिकुलोद्धारणवि-
धानात् ततोऽधिकेषु वारण्यदिषुत्तरोत्तरगुरुषु महा-
महावारण्यदिषु यत् त्रिकोटिकुलोद्धारणसक्तं तदुद्-
धारणगततारतम्येनाविरुद्धम् “यं यं क्रतुमपीते च
तस्य तस्याप्रयात् फलम्” याज्ञवल्क्योक्त्याध्ययनात्
यथा तच्चन्द्रयामरयोऽधिकफलम् अतएव शिष्टाना-
मादरोऽपि तथेति । नचत्वा “ज्ञानं कुर्वन्ति याना-
र्यं चन्द्रं शतभिषां गते । सप्रजन्म भवेयुस्ता उर्भगा
विधवाभुवम्” । “त्रयोदश्यां तृतीयायां दशम्याञ्च
विशेषतः । शूद्रमिष्टकृतियाः स्नानं नाचरेयुः कथ-
ञ्चन” इति प्रचेोजानाखिवचनाभ्यां स्त्रीणां शूद्रा-
दीनाञ्च स्नाननिषेध इति वाच्यम् “भोगाय क्रियते यत्
ज्ञानं यादृच्छिकं नरैः । तच्चिषिद्धं दशम्यादौ नित्यं
त्रैमित्तिके न तु” इति जेपादिपुत्रवचनेन राश्याप्र-
ज्ञान एव निषेधात् नञ्ज्ञेऽपि तथाकल्पनात् ।
अत्र त्रयोदश्यां पूर्णायां पूजाङ्गोत्तरकाले नञ्वादिषु
परदिने पूर्वाङ्गं तिथिनक्षत्रलाभेऽपि पूर्वदिने एव
ज्ञानम् । तथा च कालमाधवोये नारदोयम् “आदि-
त्यादयश्चैवाया आरभ्य षष्टिनाडिकाः । तिथिस्तु सा हि
शुद्धा स्यात् सार्वतिथ्यां ह्ययं विधिः” अत्र पूर्वतिथेः
शुद्धत्वाभिधानात् तत्परतिथेरशुद्धत्वाभिधानं प्रतीयते ।
रात्रावपि वारण्यदिषु गङ्गायां स्नानम् । “दिवा रात्रौ

च सन्ध्यायां गङ्गायाञ्च प्रसङ्गतः । स्नात्वाऽश्वमेज-
पुण्यं गृहेऽप्युद्धृततज्जलैः” । गृहस्थरत्नाकरं देवलः
“महानिशा तु विद्येया मध्यमं प्रहरद्वयम् । तस्यां
ज्ञानं न कर्तव्यं काश्यपैस्त्रिकावते” । अत्र महा-
निशायामपि काश्यपैस्त्रिकां स्नानं प्रतीयते” । ति० न० रघु-
वारेल्ली स्त्री देशभेदे (वारुडूमि) (राजराज्ञी) वङ्गदेश
प्रदेशभेदे ।
वार्त्ति ति० वारि चरति चर-ञ् । जनचरे हंसादौ ।
वार्त्तिकं पु० वर्णस्तुखनं शिल्पमस्य ठञ् । लेखके शब्दच०
वार्त्ति न० इति+अण् । १ आरोग्ये २ अक्षरे ३ शिरामये
४ उचितशोभे च त्रि० अक्षरः । ५ दुर्गायां “पश्चादिपालनाद्देवी
क्षयिकर्मान्तकारणात् । वर्त्तनाद्धारणाद्वापि वार्त्तां सैव
प्रगीयते” देवीपु० । ६ उच्चौ क्षयिकर्त्तव्ये ७ जनसुतौ
अक्षरः । ८ उच्चान्ते एवातिङ्गणे सेदि० । ९ कालकर्त्तुके
भूतनाशने च स्त्री “अस्मिन् महाभोगे मये कृताङ्गे
सूर्याग्निना रात्रिदिनेस्वनेन । मासुर्तद्वीपरिघट्टनेन
भूतानि कालः पचतीति वार्त्ता” इति भा० व० यज्ञप्रश्नः ।
वार्त्तिकं पु० वार्त्तमारोग्यमाकथयति गमयति अक-अण्-
अण् । वार्त्तिकौ त्रिका० । भावप्र० स्त्रीत्वमथोक्तं ङीप्
वार्त्तिकु स्त्री वार्त्तमारोग्यमाकथयति गमयति अक-अण्-
अण् । इत्ताके (वेगुन) शब्दच० । “अग्निप्रदाश माहूत-
नाशिनोश्च शुकप्रदाश्च शोणितवर्द्धिनोश्च । हृत्तास-
कासाश्चिनाशिनोश्च ५।१।७। वार्त्तिकुरेण गुणसप्र-
युक्ता । सा बाला कफघ्नान्नी पक्वा सखारपित्तला ।
सटाफला विदोषणी रक्तपित्तप्रसादनी । अक्षारपक्वा
वार्त्तिकः किञ्चित् पित्तकरी कृता । कफमेदोऽनिल-
हरा घरा लघुतरा परा” राजव० । “इत्ताकं खादु
तीक्ष्णेषां कटुपाकसपित्तलम् । ज्वरवातबलासङ्गं दी-
पनं शुकलं लघुः तद्वाले कफपित्तघ्नं हृत्तं पित्त-
करं गुरु । इत्ताकं पित्तकं किञ्चिद्दूरोपरिशाचि-
तम् । कफमेदोऽनिलामग्नसत्यलं लघु दीपनम् । तदेव
हि गुरु स्निग्धं घृतैर्लं लघ्वाण्वितम् । अपरं श्वेत-
इत्ताकं कुक्कुटाण्डसमं भवेत् । तद्दशःसु विशेषेण हितं
हीनञ्च पूर्वतः” भावप्र० । तत्रार्थे पु० त्रिका० ।
वार्त्तियन पु० वार्त्तिया अयनं वेन । प्रवृत्तिके चरे हेमच०
वार्त्तिवह पु० वार्त्ताभाववति आ+अह-अण् । १ क्षयि-
वार्त्तिज्वालीविनि वार्त्तिभेदे अक्षरः २ उच्चान्तावचके त्रि०
वार्त्तिकं न० इतिरूपेण कृतौ सन्तः ठक् । “उक्तास्तुक्त-